

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПAM'ЯТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ УПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто сучасний стан, проблеми і перспективи процесу формування історичної пам'яті учнів із залученням ресурсного потенціалу профільної освіти; аналізуються причини поширення негативного ставлення молоді до історико-культурної спадщини українського народу, визначаються можливі шляхи подолання зазначеного «комплексу меншовартості» шляхом практичного застосування в старшій школі новітніх методик, педагогічних технологій і методологічних засад.

Більшість європейських націй пройшла шлях утвердження своєї ідентичності у XVIII або XIX ст. Українцям набагато важче торувати цей шлях наприкінці XX – початку XXI ст., у період інтеграційного прискорення, у безмежному просторі глобальних викликів та імперативів. Щоб самоствердитись, вижити, компасом на цьому шляху має бути національне самоусвідомлення. Адже самостійна, вільна особа, її громадянський, державницький дух, усебічний моральний розвиток можливі лише в національно-культурному й високодуховному середовищі, за межами насильства, зневаги, асиміляції [7]. Як влучно зазначив вітчизняний письменник і публіцист Ю. Завгородній, воля здійснюється в душевній площині, а душа – в національному слові, яке покликане слугувати насамперед порозумінню, злагоді, об'єднанню, ідентифікації української людності, розбудові та утвердженню української України [1].

Комунікативна значущість духовних цінностей має бути в належний спосіб усвідомлена соціумом. Кожна держава з її економікою, фінансовою системою, політикою, ідеологією починається з національної мови, яка є основою високої духовності, культури, національної моралі, самоідентифікації [5]. Отже, мовна свідомість народу – це ознака його зрілості, національно-державницької самовизначеності.

«Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і вже ніколи не вернуться» [6, с. 34] – писав ще 1901 р. М. Міхновський. Не втратили ці слова свого значення і тепер. Адже визначення українського патріотизму, його етнічна самоідентифікація є апріорно неможливі без тривалої методичної роботи освітньої галузі. Економічні проблеми в державі не дозволяють відкладати далі реформування навчальної діяльності, котра в умовах інформаційного суспільства дозволяє здійснити профілізацію навчального процесу.

Питання методичного забезпечення курсу вітчизняної історії активно розглядалось під час робочих нарад з питань моніторингу шкільних підручників з історії України (2009 рік).

* © Толокньов І. В.

Серед цікавих робіт в рамках дискусії науковців варто зазначити статті «Проблема ідейної та понятійної послідовності у підручниках» (К. Баханов), «Історія і соціальне замовлення (на прикладі шкільних підручників з історії)» (Л. Зашкільняк), «Тема «колоніального статусу» України у підручниках історії» (О. Удод) та «Образ себе» – «образ Іншого» у шкільних підручниках з історії (Н. Яковенко) тощо [4]. Крім того, відтворення суспільної ідентичності нового покоління є провідним завданням створеного у 2006 р. Інституту національної пам'яті.

Передумовою сучасного навчання є комп'ютеризація освітніх закладів паралельно із підключенням до мережі Інтернет. Без застосування інформаційно-комунікаційних технологій та вільного руху потрібної для навчально-виховного процесу інформації неможливо ефективно підготувати компетентного абітурієнта й майбутнього спеціаліста. Тому, виходячи з Концепції запровадження профільного навчання у старшій загальноосвітній школі, основними завданнями профільної освіти є [3]:

1) створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;

2) виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією;

3) формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофільному рівні, спрямування підлітків щодо майбутньої професійної діяльності;

4) забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Запроваджується масштабна підготовка педагогічних працівників, керівників гуртків до роботи у профільних класах і групах. Крім традиційних курсів загальної підготовки педагогів, до плану яких уведено модуль «Профільне навчання», запроваджуються проблемно-тематичні курси: «Розвиток творчих здібностей школяра»; «Організація самоосвітньої діяльності учнів у профільній школі»; «Організація профільного навчання в сучасній школі»; «Розвиток літературознавчої компетенції учнів у класах гуманітарного профілю»; «Гуманізація процесу вивчення суспільствознавчих дисциплін через організацію профільного навчання». [8; 10] Але все це лише одна частина процесу реальної, а не декларативної профілювання освіти.

Можливість поєднання процесу профілізації освіти із провідним питанням громадянської освіти – формуванням історико-ної пам'яті учнів – є актуальним питанням для педагогів сучасності. Насамперед, слід згадати про великий науковий спадок українства, зв'язок вітчизняної науки з європейською та

світовою. Україна не може в найближчій перспективі використовувати процес «втечі мозків» на власну користь, але слід так зорієнтувати учнів старших та випускних класів, щоб вони зацікавились можливостями розроблення бізнес-технологій, не пориваючи із Батьківщиною, залучити іноземний капітал до України, інтегруючи її до світового ринку, а не здійснювати «голосування ногами».

Не менш важливим аспектом формування історичної пам'яті можна назвати тематику навчальних програм (особливо за 10–11 класи) [2]. Визначення пріоритетів у вивченні фактологічного матеріалу повинне (не суперечачи вимогам державного стандарту освіти) разом із кількісним поглибленням забезпечувати якісне переосмислення історичного досвіду українства, подолати негативізм, притаманний донедавна літературі, але існуючий донині у публіцистиці [9, с. 189]. Навіть тривіальний індивідуалізм та процес етногенезу народу України з різних мовно-національних компонентів варто порівнювати з притаманними США визначеннями «плавильний котел націй», за Ф.Енгельсом, або знаменитим American way of live. Проблемне питання з багатообіцяючою відповіддю: чому екстраполяція подібних між собою тенденцій спричинила в одному випадку стрімкий економічний й політичний злет, а в іншому – бездержавне існування у складі іноземних держав протягом XIX–XX ст. Якщо вчитель інтерактивними прийомами визначить, що єдиним «роковим» фактором відмінності була наявність в Україні сильних зовнішніх ворогів, а з іншого боку, при дотриманні принципу «циркуляції еліт» можна щось-таки змінити в цій державі, то скепсис учнів щодо традицій минулого й перспектив майбутнього помітно знизиться.

Саме тому, погоджуючись із думкою донецьких педагогів Ю. Соловйова та О. Чернишова про те, що головними чинниками стратегії мають стати вчасне реагування на динамічні зміни на ринку праці; задоволення потреб учнів та їх батьків на освітні послуги; відповідна фахова підготовка педагогічних кадрів тощо [10] варто додати четвертий елемент – залучення учнів до процесу вивчення ресурсного потенціалу економіки й суспільства України як в історичному минулому, так і на сучасному етапі (за допомогою системи громадянського виховання зокрема). Саме із цих позицій має бути розроблена програма науково-методичного забезпечення профільного навчання.

Отже, фактологічним підсумком викладеного матеріалу можуть слугувати наступні міркування:

1. Політика держави в мовній галузі має бути послідовною та чіткою, відповідно до Статті 10 Конституції. Добрим прикладом популяризації рідного слова є планування бінарних уроків: історія України / українська література (приклад – тема: Коліївщина у творі Т. Шевченка «Гайдамаки», 9 клас).

2. Слушним є наголос на поліконфесійності населення України та переході від світоглядної парадигми «нації з крові»

до нації з вибору»; (Н. Яковенко). Тому ву загальноосвітніх навчальних закладах бажаним є проведення тематичних вечорів, присвячених знайомству учнів із традиціями й культурою інших народів нашої держави, долучаючи до організації подібних заходів дітей некорінної національності. Це об'єктивно дозволить краще засвоїти теми культурного характеру.

3. Дискусивним виявляється питання про співвідношення тем мілітарних і невоєнних, позаяк з кількатисячної історії людства в ранзі цивілізацій лише 200 років були роками миру. Уміле дозування інформації з даної проблематики мусить виховувати в учнів відразу до воєн як засобу розв'язання конфліктів. Такі міркування слід ураховувати при укладенні планів-конспектів уроків історії у профільних класах.

4. Подолання комплексу меншовартості при висвітленні бездержавного етапу української історії об'єктивно сприяє привнесенню культурної складової та частково вирішує проблему умиротворення історичного процесу на конкретному хронологічному відтинку; також доречно зазначається неоднозначний характер політики австрійської та російської адміністрації на українських землях. Вивчення тем з розвитку культури обов'язково має бути супроводжуване інформаційно-комунікаційними технологіями, адже без наочності засвоїти такий програмовий матеріал неможливо.

5. Варто серйозно задуматись над питанням ґрунтовної текстової вичитки помилок, наявних більшої або меншою мірою в підручниках (знамените: «До сьогодні продовжують своє життя серед українського народу звичаї та традиції Запорізької Січі» (Н. Яковенко), дат, суперечливих інтерпретацій тощо. (К. Баханов). [11, с. 69-70] Окремі методичні об'єднання в рамках окремих районів та областей можуть допомогти державній експертизі підручників з історії, надавши обґрунтовані висновки про якість навчального матеріалу.

6. Рядом учасників Робочої наради 2009 р. висловлено в категорично-імперативному тоні дискусивні твердження економічного (І. Юхновський:) та політичного (В. Гриневич) характеру. Якщо ставиться теза, то слід дальшим текстом її доводити або спростовувати, інакше начотництво та формалізм радянського зразка існуватимуть в освітньо-науковому просторі України й надалі. Вітаються диспути, дебати, проведення «круглих столів» із суперечливих питань. Парадигмою таких методик проведення уроків має стати твердження: «переконується третя сторона».

7. У сучасній світовій аполітичній думці та серед соціологів (Р. Дарендорф, Р. Даль на ін.) переважає думка про правову державу як про феномен ХХ століття; її головним атрибутом є зріле громадянське суспільство. Тому, говорячи про вітчизняну чи світову історію до ХІХ століття включно, варто утримуватись від тверджень про існування саме правової держави та громадянського суспільства до новітнього періоду: щонайбіль-

ше тут мова може йти тільки про їх елементи (Н. Яковенко). Ця методологічна засада теж є важливою, її варто доводити до учнів при викладанні курсу новітньої історії України.

8. Не викликає заперечень перелік рекомендацій щодо змін до загальної концепції історичної освіти, зокрема теза про «оптимістичну історію». І головним наслідком сучасного уроку з історії має стати не крапка, а творчий імпульс до дальших студій. Це, насамперед, залучення учнів середньої старшої школи до написання рефератів у літніх оздоровчих таборах, діяльність відділень Малої академії наук, активна участь у Всеукраїнських предметних олімпіадах. Головним методологічним принципом тут має стати системний характер праці з молоддю і для молоді.

Концептуальним наслідком роботи з формування історичної пам'яті учнів після завершення ними курсу повної середньої освіти має стати формування своєрідного «нового класу», наділеного імунітетом проти непрозорих схем реалізації влади і бізнесу, тих нових людей, які будуть здатні у найближчій перспективі суттєво оздоровити економічну ситуацію в державі. Цей процес не має окреслених часових лімітів й тому відтворення успішних людей вимагатиме дедалі більшої уваги до методики гармонійного поєднання кращих набутоків минулого із викликами сьогодення.

Література:

1. Завгородній Ю. Україно, не прощай! // Літературна Україна. – 2004. – 25 березня. – С. 1.
2. Касянова О. М. Кваліметрична модель оцінки готовності школи до впровадження профільного навчання // Управління школою. – 2004. – №19-21. – С. 17.
3. Концепція запровадження профільного навчання у старшій загальноосвітній школі. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>
4. Концепція та програми викладання історії України в школі (проект) Матеріали Робочих нарад з моніторингу шкільних підручників історії України «Концепція історичної освіти» – К. : Стило, 2009. – 128 с.
5. Левицька Г., Ганус А. Деукраїнізація // За вільну Україну. – 2004. – 15 травня. – С.1.
6. Міхновський М. Самостійна Україна / Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. Нариси політичної історії. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
7. Павличко Д. Мука чистоти // Літературна Україна. – 2004. – 25 березня. – С. 1.
8. Пан С, Криволапова Н., Бобкова Л. Підготовка педагога профільної школи // Народное образование. – 2004. – № 1. – С. 8.
9. Сироватко Ю. М. Психологічне забезпечення профільної освіти / Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: Навчально-методичний посібник: в 2 т. / за ред. В. Г. Панка, І. І. Цушка. – К.: Ніка-Центр, 2005. – Т.2. –204 с.
10. Соловій Ю., Чернишов О. Профільне навчання: стан і перспективи. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/school_today/302/ Шкільна історія очима істориків-науковців: Матеріали робочої наради з моніторингу шкільних підручників з історії України / Упорядник Н. Яковенко. – К. : Видавництво Олени Теліги, 2008. – 128 с.